

Лора ТАСЕВА

Институт за балканистика с Център по тракология БАН (България, София)
lemtaseva@gmail.com

Материали за редупликацията на представката **съ-** в южнославянски средновековни текстове

Словообразователният плеоназъм е познат на повечето езици. На неговите теоретични и терминологични аспекти, а също и на различните му проявления, са посветени редица проучвания¹. С оглед на мястото и ролята му в историята на славянските езици е необходимо да се споменат работите на О. Ю. Крючкова. Въз основа на материал от руската средновековна книжнина в редица свои публикации тя анализира натрупването на синонимични афикси при деривацията на имена и глаголи [Крючкова 2000а; 2000б; 2016; 2018]. Наблюденията на изследователката показват, че „редупликацията“² на афикси в староруските текстове е имала стилистическа роля и че тя, от една страна, е мотивирана от естествените развойни процеси на езика, а от друга – е съдействала за неговото обогатяване [Крючкова 2016].

В настоящата статия ще бъде представен един частен случай на редупликация в тесния смисъл на термина – двойната употреба на префикса **съ-** в средновековни южнославянски текстове. Ще бъдат систематизирани данните от основни речници на средновековната славянска книжнина, от отделни съчинения, към които съществуват словници и индекси, а също така и от някои все още лексикографски необработени ръкописи. По възможност при преводните съчинения ще се посочват и гръцките съответствия. Целта е да се проследи присъствието на този тип деривати в текстове, произхождащи от южнославянския ареал и засвидетелствани в писмената традиция както на балканските, така и на източните славяни. Събраният материал ще бъде анализиран с оглед на произхода и хронологията на текстовете и преписите, а също и на жанровата им принадлежност, за да се установи дали са налице някакви тенденции в разпространението на разглеждания словообразователен модел.

1. Данни от основни лексикографски наръчници

Ограничените върху класическия корпус речници като „Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)“ (нататък СССР) и „Старобългарски речник“ (нататък СтБР) не съдържат леми с удвоен префикс **съ-**, а „Slovník jazyka staroslověnského“ (нататък SJS) представя единствено **съспоспѣшникъ** по Супрасълския сборник, но отправя към **съспоспѣшникъ** [SJS 4: 336]. Словоупо-

¹ Един дори най-общ техен преглед излиза извън целите на тази публикация. Бих посочила само като отправна точка следните заглавия [Lehmann 2005; Harnisch 2010].

² Погледнато в тесния смисъл на думата, използваният от Крючкова термин „редупликация“ не е съвсем точен, защото разглежданите от нея случаи представят натрупване на синонимни форманти, а не повторение на идентични компоненти на думата, каквото се изисква от по-строгата дефиниция на термина [Рожанский 2011: 32].

требата е цитирана при същата лема и в ССС и СтБР, които я приемат за погрешно изписване и съответно я маркират с удивителен знак [ССС: 666] или бележка „погр. вм. съпоспѣшьникъ“ [СтБР 2: 858].

В речника на И. Срезневски (нататък Срезн.), където са включени паметници с много по-широка хронологична (а и локална) атрибуция, фигурират следните лексеми: **съсрасльнѣнъ** ‘сросшийся, сродный, подобный’ – **Съсрасленъ Богъ ѿлѣкъ** (σύνφυτος) по Диоптра от XV в. [Срезн. III: 823]; **съсѣдѣлати** – ‘съсѣдѣлавъ’ за *καταλαλαίσα* по 13-те слова на Григорий Назиански по препис от XI в. [Срезн. III: 836]; **съскрътити** с пояснение ‘вм. съскрътити’ по Лествица от XIV в. [Срезн. III: 836] и **съсѣмотрити** – ‘съсѣмотри *сѣбѣ пѣти*’ за *στόχασαί σοι τὴν ὁδόν* от Второзаконие 19:3 по препис от XVI в. [Срезн. III: 837].

В речника на Миклошич (нататък Mikl.) като самостоятелна лема присъства само **съсѣмотрити** [Mikl.: 956], но за съществуването на други деривати с удвоен префикс, които лексикографът не смята за обикновени преписвачески грешки, говорят следните препратки: **съсвѣзати** v. **съвѣзати**, **съсвѣзовати** v. **съвѣзовати**, **съскоутати** v. **скоутати**, **съсложити** v. **сложити**, **съсмѣсити** v. **смѣсити**, **съсмѣшенни** v. **смѣшенни**, **съсрѣсти** v. **срѣсти**, **съсѣворити** v. **сѣворити**, **състокъ** v. **стокъ**, **състѣжж-** v. **стѣжж-** [Mikl.: 953–956].

Интересуващият ни том от „Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.)“ под редакцията на В. Б. Криско все още не излязъл, но „Словарь русского языка XI–XVII вв.“ (нататък СлРЯ) предлага следните примери: **сосвѣдѣтельстввати**, **сосвѣзати**, **сосвѣзовати(ся)** [СлРЯ 26: 187], **соскрыти**, **соскоутати**, **сослагательный** [СлРЯ 26: 192], **сосложение**, **сосложити**, **сосломатися** [СлРЯ 26: 195], **сосмѣситися**, **сосмотрити** [СлРЯ 26: 196], **сосовѣтовати**, **сосоединение** [СлРЯ 26: 197], **сосрѣсти**, **сосрѣтатися** [СлРЯ 26: 198], **состегати**, **состегнути** [СлРЯ 26: 215], **сострясение** [СлРЯ 26: 223], **состужитися** [СлРЯ 26: 224], **состязание**, **состязати**, **состязание** [СлРЯ 26: 226], **сосходитися**, **сосходный**, **сосчитати**, **сосчитатися** [СлРЯ 26: 232].

Подобни деривати се намират и в съставения от А. Бончев „Речник на църковно-славянския език“: **сосвѣдѣтельстввати** за *συνεπιμαρτυρέω*³ в Евангелието и Апостола, **сосвѣзати** за *συνδέω* в Минея, **сосвѣзникъ** за *συνδεσμεύω* по „Церковный словарь“ на П. Алексеев от 1815–1818 г. [Бончев 2012: 186], **соскѣтати** за *περιστέλλω* и *ἀναστέλλω* в Книга Премъдрост Сирахова и Минея, **соскѣтовати** за *περιστέλλομαι* в Минея, **соснѣдѣникъ** за *συνέστικος* в Минея [Бончев 2012: 187], **ссложити sic!** за *συντίθημι* в Цветния триод [Бончев 2012: 200], а от **ссовѣтоватися** без гр. корелат от Добротолубие се препраща към **совѣтовати** [Бончев 2012: 200].

Вижда се, че в лексикографските наръчници за класическия старобългарски корпус редупликацията на префикса **съ-** се счита по-скоро за преписваческа грешка, докато речниците, включващи материал от по-късни епохи, приемат съществуването на тази словообразователна иновация.

³ Основните форми на гръцките глаголи са консултирани с „Гръцко-църковнославянския речник“, изработен от И. Христов [Христов 2019].

2. Данни от конкретни писмени паметници

Според проверката, която направих в речници към отделни книжовни паметници, редупликация на съ- не е засвидетелствана в Евангелието [Koch 2000], Псалтира (Синайския [Северьянов 1922] и Чудовския [Погорелов 1910]), Синайския Евхологий [Пенкова 2008], Книгата на 12-те малки пророци [Златанова 1998], Книгата на пророк Иезекиил (Илиева 2013), Книгата на пророк Даниил [Илиев 2017], Шестоднева на Йоан Екзарх [Aitzetmüller 1975], Богословието на Йоан Екзарх [Aitzetmüller 1983], Паренезиса на Евфрем Сирин [Aitzetmüller 1990], Декемврийските служебни минеи [Christians 2001], Илина книга [Крысько 2005], Драготиния миней [Христова-Шомова 2018], Изборника от 1073 г. [Симеонов сборник 2], Изборника от 1076 г. [Мушинская и др. 2009], Ефремовата кръмчая [Maksimovich 2010], Трето слово против арианите на Атанасий Александрийски [Пенкова 2016], Въпроси и отговори на Анастасий Синайски [Федер 2011], Пролога [Крысько и др. 2011], Хомилията на Епифаний за слизането в ада [Иванова-Мирчева, Икономова 1975], Историята на Юдейската война [Пичхадзе, Макеева, Баранкова, Уткин 2004], Пчела [Пичхадзе, Макеева 2008], Пандектите на Антиох [Амфилохий 1880], Бориловия синодик [Тотоманова, Христов 2015], Манасиевата хроника [Vogdan 1922], Триодните синаксари [Тасева 2010], Първо и Трето слово за Успение Богородично от Йоан Дамаскин и превод В на неговото Слово за Рождество Богородично [Danova 2020], Словото за Въведение Богородично от Теофилакт Охридски [Христова-Шомова 2019].

Освен споменатия пример съспоспѣшникът от *Супрасълския сборник* на л. 145r29 [Mayer 1935: 249; Заимов, Капалдо 1983: 574] в писмените паметници се откриват и немалко други случаи на редупликация на префикса съ-. Ще ги представя поотделно за съответните текстове. Поради обичайната за средновековната писмена култура дистанция между времето на поява на дадено съчинение и на съхранените преписи не бива да се изключва вероятността някои словоупотреби да са плод на преписваческа иновация. За да се осигури по-голяма прецизност в хронологическата атрибуция на конкретните езикови факти, ще посочвам по възможност както датировката на превода на даден текст, така и тази на преписа, по който е обработен. При достъпно издание на съответния паметник, местоположението на лексикалните единици ще се указва по него, когато сведенията са извлечени директно от ръкопис, ще се посочват листове и редове, а в останалите случаи ще се цитират само лексикографските или други публикации, от които е почерпана информацията.

Учително евангелие (нататък УЕ) на Константин Преславски – превод от края на IX – началото на X в.: в сръбския му препис от XIV в. (ÖNB, Cod. slav. 12) [Тихова 2012 XXI–XXV] стои съсъвкоупленню (168a3) [Тихова 2012: 19], а в неговия най-ранен препис (ГИМ, Син. 262)⁴, мястото липсва поради механична загуба. Четенето се потвърждава в преписа Хилендар 385 от 1344 г., но по-

⁴ Е. Уханова го датира ок. 1115 г. [Уханова 2012: LXXI, LXXV], но възникването му след средата на XII в. е защитено убедително от В. Крысько и Г. Мольков със задълбочен анализ на неговите палеографски и правописно-езикови особености в съпоставка с тези на голям брой староруски ръкописи [Крысько, Мольков 2017: 333–361, и по специално 354, 361].

ранният Гильфердинг 32 от 1286 г. съдържа нь *съвъкоупленню*, което съответства точно на гръцкия текст *ἀλλ' ἐνώσεως*. [Тихова 2012: 19].

Преславски превод на *Лествицата на Йоан Синайски*⁵ (нататък Леств): по неговия най-стар руски препис от средата на XII в. (РГБ, Рум. 198) Н. Василева цитира *съскровѣннкъ* (л. 48) [Василева 2002: 58].

Хрониката на Георги Амартол (нататък Ам) – превод, за чийто преславски или руски произход все още се водят спорове⁶. В нейното издание, основано на руския препис МДА 100 от XIII–XIV в. (Истрин 1920: XI), се чете *състегнвеноу* с различна четене *състегновеноу* [Истрин 1920: 43,7], а в речника към него за лемата *състагноути* е дадено гр. съответствие *κατασφίγγεσθαι* [Истрин 1930: 329].

Среднобългарски (светогорски)⁷ превод на *Словата на Авва Доротея от Газа* (нататък АД): най-ранният му свидетел РНБ, Пог. 1054 от XIV в. [Иванова 1981а: 308; Сводный каталог XIV в.: 528], който е търновски по правопис, съдържа две лексеми с редуциран префикс – *съсъмѣнѣннѣ сѧ* за *συμμίγνυμι* и *ἀνέχομαι* и *съсътазѧти* за *συσφίγω*, регистрирани със следните употреби – *съсмѣнѣннѣ сѧ* (22962-3) за *συμμίξει*, *съсмѣнѣннѣ сѧ* (284623) за *ἀνάχηται*, *съсътазѧтъ* (275625) за *συσφίγγουσι*, *съсътазѧщѣе* (27767-8) за *συσφίγγουσα* [Димитров 2010: 343–344; Димитров 2013: 174–175, 358–359, 366–367, 394–395].

Превод А на *Слово за Рождество Богородично от Йоан Дамаскин* (нататък РБог), свързан с търновските новоизводни минеи и съхранен в най-ранен препис Зограф 107 от XIV в. [Иванова 1969: 109; 1981б: 311; Danova 2020: 139], предава гр. *σύνδεσμος* със *съсва/зѧнь* (Зограф. 107, 22v25–26) [Danova 2020: 298–299].

Българският превод на *Стишия пролог* (нататък СтПрБ), отнасян към търновската или светогорската продукция⁸ от първата половина на XIV в. [Богдановић 1975: 63; Кожухаров 1977: 46; Петков 2000: 46–47], предлага също примери за удвоена употреба на префикса *съ-*, но винаги при една и съща дума – глагола *съсъкѧтати*. В изданието на Г. Петков и М. Спасова по двата най-стари български преписа БАН 73 от 1368–1379 г. и Зограф 80 от 1345–1360 г. [Петков, Спасова 1: 13] са регистрирани следните 10 употреби: *съсъкѧтахъ* (5 октомври, Видение на Козма монах – т. 2: 20,12⁹) за гр. *συνεστάλην* (111, 56¹⁰); *съсъкѧтанъ* (23 ноември, стих за Амфилохий Иконийски – т. 3: 79, 16) за гр. *σταλείς* (т. 1: 2002)¹¹; *съсъкѧтана* (7 януари, Събор на Йоан Кръсти-

⁵ За този превод вж. повече у [Мострова 2000] и [Попова 2010: 119–130].

⁶ Преглед на мненията вж. у [Пичхадзе 2002] и [Пеев 2012].

⁷ „Доротея“ се споменава в списъка на преведените от гръцки на български съчинения от прословутата бележка за преводаческата дейност на стареца Йоан в Синайския Октоих № 19. Последна нейна публикация вж. у [Йовчева 2004: 205–206].

⁸ С търновската преводна продукция го свързват Кл. Иванова [1992: 372–373] и Г. Петков [2000: 20–21], но има мнение и за възможен светогорски произход [Йовчева, Тасева 2008: 514].

⁹ Тук и нататък се цитира поредният том, страницата и редът от изданието на [Петков, Спасова 1–12].

¹⁰ Гръцките съответствия в житийните текстове на двата Стишни пролога са издирени от мене по [Delehaie 1902] и се цитират с колона и ред.

¹¹ Гръцките съответствия за стиховете са по [Cresci, Skomorochova Venturini 1999] (= т. 1) и [Cresci, Delpon, Skomorochova Venturini 2002] (= т. 2).

тел – т. 5: 20,10) за гр. συστολή (376,14); сѣскжѣтвѣ (29 март, Йоан на кладенеца – т. 7: 89,10) за συνταξάμενος (571, 44–45); сѣскжѣтвше (19 април, Теодор в Пергия Памфилийска – т. 8: 48,17) за гр. περιστείλαντες (619,47–49); сѣскжѣтвшн (5 април, Теодора Солунска – т. 8: 17,3) за гр. συνέσφιγξεν (585,57); сѣскжѣтвшн (9 август, Антоние Александрианин – т. 12: 30,29) без точен гр. паралел; сѣскжѣтанѣ (29 август, Усекновение на Йоан Кръстител – т. 12: 73,28) за гр. περισταλέν (934,11); сѣскжѣтано (7 август, стихове за Иперихий – т. 12: 24,31) за катекрѣβη (2,336); сѣскжѣтѣжтѣ (4 август, Освещаване на храма на Исус Христос – т. 12: 18,29) без гръцки паралел¹².

Сръбският превод на *СТИШИЯ ПРОЛОГ* (нататък СтПрС), възникнал също през XIV столетие [Богдановић 1975: 63; Иванова 1992: 372], но запазен в ограничен брой преписи, съдържа по-малко на брой употреби на редуплицирания суфикс. В най-пълния му препис за лятното полугодие Wuk 29 от Берлинската държавна библиотека, конволют от края на XIV или началото на XV в. и от края на XV в. [Matthes 1990: 36–37], открих само два примера: сѣсѣннѣжѣтн сѣ (13 март, м-к Савин – 35r18) с гр. паралел καταρρεῦσαι (533,41–42); сѣсѣкроушнѣнѣнѣнѣмѣ (29 май, стих за мъж и жена, чиито кости били счупени – 192r4–6) с гр. съответствие συγκατεθλάσθης (т. 2,221).

Втори превод на *КАТЕНАТА КЪМ КНИГА ЙОВ* (нататък Йов), предположително свързан с преводаческата дейност на Атон през XIV в. [Христова-Шомова 2004]: в словоуказателя към изданието на неговия препис от Рилския манастир 1/4, завършен от Владислав Граматик през 1456 г., И. Христова посочва една лексема с двоен префикс – сѣсѣтѣрѣсѣтн, която е употребена еднократно в библейския текст 9:6: сѣсѣтѣрѣсѣтн 165b15 [Христова-Шомова 2007: 193] за ὁ σείων [Septuaginta 1979: 286].

Вторият превод на *КАТЕНАТА КЪМ ПЕСЕН НА ПЕСНИТЕ* (нататък ПП) има неуточнен произход, но преобладаващото мнение го отнася към книжовните инициативи на кръга около Стефан Лазаревич или към дейността на монаха Гавриил от Хилендарския манастир¹³. Тъй като изданието на текста [Димитрова 2012] по единствения пълен препис в Рилския ръкопис РМ 2/24 от края на XV в. [Христова, Караджова, Икономова 1982: 88] не е съпътствано от словоуказател, е невъзможно да се каже колко случая с редуплициран префикс сѣ- има в него. Но в изследването на езика му в частта за предаване на гр. префикс συν- М. Димитрова цитира един такъв пример: сѣсѣжѣтѣмѣ 143a9–10 за συστελλόμενον [Димитрова 2012: 156].

В светогорския по произход превод на съчинението на *ГРИГОРИЙ НИСИЙСКИ „ЗА ОБРАЗА НА ЧОВЕКА“* (нататък ГрНис) от XIV в. и по-конкретно в най-стария му свидетел Хилендарският ръкопис 405 от ок. 1400 г. [Sels 2009: 17–18] са регистрирани три употреби на редуплицирания префикс: сѣсѣвѣзѣтнѣсѣ (168v19) за гр. συνδεῖσθαι, сѣсѣвѣд(ѣ)тѣл'сѣтѣвѣжѣщѣоу (169r21) за гр. συμμαρτυρούσης и сѣсѣконѣтнѣсѣ (152r12) за гр. συγκαταλήξει [Sels 2009: 228–229, 266–267, 268–269].

¹² У Delehaue има само памет на тази дата, но без текст.

¹³ Преглед на мненията вж. у [Димитрова 2012: 18–36].

Съчинението на *Йоан Дамаскин „Извор на знанието“* (нататък *Дам*), преведено изцяло през XIV в. в атонска среда [Weiher 1987: XVII–XIX], е издадено по най-ранния сръбски препис МСПЦ 176 от 1360–1370 г. в две части — *Диалектика* (нататък *Диал*) [Weiher 1969] и *Догматика* (нататък *Диал*) [Weiher 1987]. В този текст са засвидетелствани общо 15 употреби на редуплициран префикс *съ-* при 6 лексеми – *съсвързавати*, *съсвърждѣтельствовати*, *съслагати*, *съсложити*, *съслогъ*, *съсложение*. Ето техния преглед: *съсвързаватъ се* за *συνδέεται* (Догм 147a15), *съсврѣ[д]ѣтел’ствоующъ* (разночетенето е засвидетелствано във всички източници от група „а“ срещу грешното *сѣдѣтел’ствоующъ* в основния ръкопис) за *συμπαραμαρτοῦν* (Догм 120b18*), *съсврѣдѣтел’ствоуютъ* за *συμπαραμαρτεῖ* (Догм 121a11), *съслагая* за *συντίθεμαι* (Догм 159a16), *съслагаяще се* за *συμβαλλόμεθα* (Догм 220b26), *съслагаяще* за *συμβαλλομένου* (Догм 221a7), *съслагая се* за *συμβιβαζόμενον* (Догм 340a8), *съслагаятъ се* за *συντίθεται* (Диал 34a2), *съслагаятъ се* за *σύκειται* (Диал 49b7), *съслогы* за *συγκαταθέσεις* (Догм 208b4), *съсложени* за *συγκατάθεσιν* (Догм 240b7), *съсложение* за *συγκατάθεσις* (Догм 349b17), *съсложени* за *σύνθεσιν* (Диал 103b2); *съсложение* за *συγκατάθεσιν* (Диал 99b8), *съсложити се* за *συμβιβασθῆναι* (Догм 340a4-5). Формата *съсвращенію* (Догм 299b10) в основния ръкопис не се подкрепя от останалите преписи, където стои *съвращенію*, и затова не се отчита в общия брой употреби.

Първо и второ аподиктично слово на Григорий Палама (нататък *ГрПал*) — сръбски светогорски превод от седемдесетте години на XIV в. По-голямата част от текста им е запазен в автограф на преводача в Дечанския ръкопис 88 [Kakridis 1988: 10, 179–180, 218–235]. Регистрирани са общо 6 лексеми в 18 употреби. При изброяването им освен местоположението в ръкописа ще се отбелязва и към коя ръка те принадлежат¹⁴ – първа (*D1*) и втора (*D2*) от XIV в. или първа (*Da*) и втора (*Db*) от XVI в.: *съсврѣдѣтел’ствитъ* (*Db* 10v37) за *συμμαρτυρήσει*, *съсврѣтел’ствованю* (*D1* 16r18) за *προσμαρτυρούμενον*, *съсврѣдѣтел’ствѣ* (*Db* 7v8) за *συμμαρτυρῶν*, *съсврѣдѣтел’ствова* (*Db* 10v36) за *συνεμαρτύρησε*, *съсврѣдѣтел’ствѣтъ* (*Db* 10v3611r2) за *συμμαρτυρεῖ*, *съсврѣдѣтел’ствѣюща* (*Db* 11r14) за *συμμαρτυρεῖν*, *съсврѣтел’ствоуютъ* (*D1* 19r17–18) за *συμμαρτυρεῖ*, *съсврѣтел’ствоуютъ* (*D1* 20v23) за *συμμαρτυρήσει*, *съсврѣдѣтел’ствѣють* (*Db* 11r32) без гр. съотв., *съсвързавати* (*Da* 4r22) за *συνδέουσα*, *съсврѣдѣтел’ствѣѣ* (*Db* 10r4) за *συνδημιουργεῖ*, *съсврѣтел’ствовующа* (*D1* 32r18) за *συνδημιουργοῦντος*, *съсврѣтел’ствовующа* (*D1* 32r21–22) за *συνδημιουργοῦντος*, *съсврѣтел’ствовуе* (*D1* 32r24) за *συνδημιουργοῦν*, *съсврѣтел’ствѣтъ* (*Db* 10r3–4) без гр. съотв., *съсврѣтел’ствовующюу* (*D2* 32rSb3) без гр. съотв., *съсложивше* (*Da* 4r1) за *ἐκθέμενοι*, *съсврѣрнми* (*D1* 16v14) за *συγκαθελκύσομεν*¹⁵. Разпределението на примерите при отделните книжовници заслужава внимание: 7 от тях са при *D1*, един при *D2*, 8 при *Db* и 2 при *Da*. Интересно е, че удвояване на представката *съ-* в писаната от втората ръка (*D2*) оригинална част от кодекса, която съдържа двете слова на Варлаам Калабрийски (л. 39r–69v), не се среща нито

¹⁴ Сведенията са по изданието на [Kakridis, Taseva 2014: 14–15].

¹⁵ Славянските примери се цитират изданието на [Kakridis, Taseva 2014], а гръцките съответствия — по изданието на [Bobrinsky et al. 1962].

един случай на удвоена представка *съ-*. Единственото изключение на редупликация при този книжовник от XIV в. е в разположената в дела на първия писач втора схолия, срещу текст, в който присъстват три форми на същия глагол с редуплициран префикс.

В *Ареопагитския корпус* (нататък Ар), чийто превод е завършен през 1371 г. от Исая Серски, и е оцелял в автограф на преводача [Прохоров 1980] — ръкопис РНБ, Гилф. 46, също са регистрирани думи с редуплицирана представка *съ-*. В повечето случаи авторите на словоуказателите към изданието на обемния текст ги класифицират като алогографи на съответните деривати с една представка, като обикновено дават препратки — от *съсвез-* към *съвез-* (1408), от *съскоўта-* към *съкоўта-* (1409), от *съськ-*, *съсьл-* към *сък-*, *сьл-* (1416), а рядко ги обособяват в самостоятелни лемни — *съсьдѣльствовати* или *със(ь)вѣдѣтельствовати* (1415). Предвид обема на текста засвидетелстваните примери с удвоен префикс са с по-ниска честота, отколкото в двете аподиктични слова на Григорий Палама. Ето преглед на 10-те лексеми с 12 употреби: *съсписаниѣ* (226v, 3–4) за *σύγγραμματα* (128C,10)¹⁶, *съсложити* (2,31) за *συμβάλλειν* (37A,13), *съслагати* (139v, 34–35) за *συντιθεμένου* (285C, 15), *съсвезаниѣ* (121, 14–15) за *σύνδεσιν* (260B, 7), *съсвезаниѡ* (321v, 42) за *συνδεδεμένη* (564A, 9), *съсвезатиѣ* (241, 25) за *συνδεθῆναι* (87, 8), *съсвезоуѣ* (200, 3–4) за *συνδέουσα* (219, 16), *съсвезоуѣ* (109, 21) за *συνδεσμών* (214B, 13), *съсвѣтельствовоуѡ* (202v, 8–9) за *προσελιμαρτυρούσης* в м. *προσελιμαρτυρούντων* (E 221, 12), *съсьдѣльствовоуѣ* (133v, 9) за *συντελοῦν* (164, 20), *съськоўтаватиѣ* (240,15) за *συστέλλεται* (86, 6) и *съськоўтан'но* (51v, 32–33) за *συνεσταλμένη* (101A, 9).

3. Анализ

Относно *обхвата и механизма на явлението в езиков план* може да се каже следното. Ако от изложените подробни сведения обобщим при кои лексеми се наблюдава редупликация, ще видим, че те съвсем не са много. В единични източници са засвидетелствани 11 думи: *състагити* Ам, *съсъвъкоупленни* УЕ, *съсъконъвати* сж ГрНис, *съсъкроушенъ* СтПрС, *съсъкровниѣ* Леств, *съсъмѣрити* ГрПал, *съсъмѣсити* АД, *съсънзити* сж СтПрС, *съсъпоспѣшнѣ* Супр, *съсъписаниѣ* Ар, *съсътрагати* Йов. Останалите 12 лексеми се срещат в повече текстове и/или принадлежат към общи словообразователни гнезда: *съсъвѣдѣтельствовати* ГрПал, Ар, ГрНис — *съсъвѣдѣтельствити* ГрПал; *съсъвезаниѣ* Ар — *съсъвезати* Ар, ГрНис, ГрПал, РБог — *съсъвезовати* Ар, Дам; *съсьдѣльствовати* Ар, ГрПал, Дам; *съсъкжтавати* Ар — *съсъкжтати* СтПрБ, Ар, ПП; *съсълагати* Ар, Дам — *съсълогъ* Дам — *съсъложениѣ* Дам — *съсъложити* Ар, Дам, ГрПал. Именно примерите от втората група показват, че става дума за книжовноезиково явление, а не за преписвачески грешки или маниерност.

Забелязва се, че почти всички лексеми принадлежат към класа на глаголите или са отглаголни съществителни. Немалка част съдържат корени, които

¹⁶ Славянските примери са по т. 2, а гръцките съответствия — по т. 3 от изданието [Corpus Aegoragiticum 2011].

ЛЕКСИКА И ЭТИМОЛОГИЯ

рядко се срещат в непрефигирани глаголи: кроуш-, коуп-, кжт-, лаг-/лог-/лож-. Това е предпоставка при някои мотивиращи основи да се изгуби усещането за наличие на префикс, което, съчетано с избледняване на неговата семантика, води до необходимостта тя да бъде изразена чрез вторичния формант.

Хронологическите и локалните измерения на явлението могат да се онагледят чрез следната таблица:

текст	превод	препис	лексеми	употреби
<i>Супрасълски сборник</i>	IX–X в. Преслав	XI в. Преслав	1	1
<i>Учително евангелие</i>	IX–X в. Преслав	XIV в. сръбски	1	1
<i>Лествица на Йоан Синайски</i> ¹⁷	X в. Преслав	XII в. руски	1	1
<i>Хроника на Георги Амартол</i>	X–XI в. Преслав/Русия	XIII–XIV в. руски	1	1
<i>Слова на Авва Доротей</i>	XIV в. Атон	XIV в. бълг. (атонски)	2	4
<i>Слово за Рожд. Богородици от Йоан Дамаскин (прев. А)</i>	XIV в.	XIV в. бълг. (търновски)	1	1
<i>Стишен пролог – български</i>	XIV в. Търново /Атон	XIV в. бълг. + бълг. (атонски)	1	10
<i>Стишен пролог – сръбски</i>	XIV в. Сърбия	кр. XIV / нач. XV в. и кр. XV в. сръбски (неатонски)	2	2
<i>Катена към Книга Йов</i>	XIV в. Атон	1456 г. ресавски	1	1
<i>Катена към Песен на песните</i>	XIV–XV в. Сърбия/Атон	кр. XV в. ресавски	1	1
<i>Григорий Нисийски „За образа на човека“</i>	XIV в. Атон	ок. 1400 г. Атон	3	3
<i>Йоан Дамаскин „Извор на знанието“</i>	XIV в. Атон	1360–1370 г. сръбски	6	15
<i>Слова на Григорий Палама</i>	XIV в. Атон	ориг. XIV в. сръбски (атонски)	6	18
<i>Ареопагитски корпус</i>	XIV в. Атон (Сяр)	ориг. XIV в. сръбски	10	12

Преди да предложа интерпретация на систематизираните данни, искам да припомня, че те трябва да се оценяват не само в рамките на изготвената статистика, но и в контекста на немалкото останали извън нея оригинални и преводни съчинения от IX до XV в., в които не бяха открити случаи на разглежда-

¹⁷ С по-светъл шрифт са двата паметника, за които не разполагам с пълни данни относно употребата на редулициран префикс сѣ-.

ното явление (срв. изброените в началото 25 писмени паметника без наличие на думи с редуплицирана представка съ-). От таблицата стават видими няколко тенденции. От една страна, присъствието на деривати с редуплициран префикс съ- се увеличава в текстовете с по-късен произход (от XIV в.). От друга, се забелязва афинитет към такива иновации в паметници, които са доказано или предполагаемо свързани с Атон по произход на превода и/или на преписа. От трета страна, най-голямо разнообразие на производни с удвоен префикс съ-, а и най-голяма честота на употребата им, предлагат съчиненията с богословско-догматична тематика.¹⁸ И това не е изненадващо, защото именно този жанр изисква от преводача особено прецизен изказ и съответно е предпоставка за свръхдетерминиране на морфологично равнище. Като проява на такова свръхдетерминиране могат да се тълкуват характерните за исихастката литература от XIV в. деривати със суфикс -ън-, добавен към основите на минали страдателни причастия [Добрев 2004: 22]. Висока фреквентност на редуплицирания префикс, обаче проявена само в една лексема, се наблюдава в Българския (възникнал в Търново или Атон) Стишен пролог, чиято лятна половина е издадена също по светогорски препис.

Закономерно възникват въпроси, на които тази статия не може да даде отговор и които заслужават самостоятелно проучване. Например: дали и доколко гръцките оригинали са били фактор за установяването на дадения словообразователен модел или каква е по-нататъшната съдба на разгледаните деривати? В съвременните южнославянски езици не откриваме техни наследници и това е аргумент те да бъдат класифицирани като чисто книжно явление. В по-широк план обаче редупликацията на префикси не е чужда на някои съвременни славянски езици. В разговорния български език са допустими глаголи с удвоен префикс *по-*, придаващ специфични семантични нюанси на основните действия: *попоглеждам* 'хвърлям поглед от време на време, крадешком', *попоспивам си* 'спя повечко, спя до по-късно', *попомествам се* 'отмествам се леко, съвсем малко'. Макар да не съдържат същински префикс, образуванията с удвояване на най-/най, употребявани разговорно за подчертаване на превъзходство в български и сръбски, също са типологично свързани с това явление. То има паралели и в съвременния разговорен чешки, където според сведения от носители на езика се използват глаголи като *popoběhnout*, *popolehnout*, *poposkočit*, *poposednout*. А това показва, че префиксалната редупликация не е затворена страница от развоя на славянските езици.

Въз основа на изложеното дотук засега могат да се направят следните обобщения и заключения: 1) Редупликацията на представката съ- в средновековните (южно)славянски писмени паметници е частна проява на словообразователен плеоназъм, а не на графична хиперкоректност. 2) Засегнати от явлението са около две дузини лексеми. 3) Ако присъствието на двойно префигирани деривати в текстове от старобългарската епоха е по-скоро изключение, то в южнославянските преводи от XIV в. и нач. на XV в. количеството им се увеличава осезаемо. 4) Най-висока е честотата им във възникнали на Атон преводи

¹⁸ За трудностите и находчивите решения на Исая Серски при превода на Ареопагитския корпус вж. напр. [Fahl, Fahl 2004].

и/или преписи, като закономерно теологическите съчинения предоставят най-богат материал. 5) Има данни, че склонността към употреба на деривати с удвоен префикс *съ-* е индивидуализираща особеност за езика на отделни книжовници.

ИЗТОЧНИЦИ

- Амфилохий*, архим. Словарь из Пандекта Антиоха XI века Воскресенской Новоиерусалимской библиотеки. Москва: Тип. бывш. А. Кудрявцевой, 1880. 167 с.
- Бончев А.* Речник на църковнославянския език. Т. 2. П–Я. София: НБКМ, 2012. 349 с.
- Димитров К.* Речник-индекс на Словата на Авва Доротей (по ръкопис 1054 от сбирката на М. П. Погодин). Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2010. 415 с.
- Димитров К.* Авва Доротей. Слова. Среднобългарски превод. Гръцко-български словоуказател. Велико Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2013. 528 с.
- Димитрова М.* Тълкуванията на Песен на песните в ръкопис 2/24 от Рилската света обител. София: Херон прес, 2012. 483 с.
- Зимов Й., Капалдо М.* Супрасълски или Ретков сборник. Т. 2. София: БАН, 1983. 601 с.
- Златанова Р.* Книга на дванадесетте пророци с тълкования (= Старобългарският превод на Стария Завет 1). София: Академично издателство „Марин Дринов“, 1998. XXXVII, 612 с.
- Илиев И.* Тълкуването на Книга на пророк Даниил от Иполит Римски в старобългарски превод. София: ИЦ „Боян Пенев“, 2017. 627 с.
- Илиева Т.* Старобългарско-гръцки словоуказател към Книгата на пророк Иезекиил (= Старобългарският превод на Стария Завет 3). София: БАН, 2013. 648 с.
- Истрин В.* Книги временныя и образныя Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Т. 1. Текст. Петроград. Росс. Гос. Акад. Типография, 1920. XVIII, 612, III с.
- Истрин В.* Книги временныя и образныя Георгия Мниха. Хроника Георгия Амартола в древнем славянорусском переводе. Т. 3. Греческо-славянский и славянско-греческий словаря. Л.: Акад. типография, 1930. L, 348 с.
- Крысько В. Б.* (изд.). Ильина книга. Рукопись РГАДА, Тип. 131. Лингвистическое издание, подготовка греческого текста, комментарии, словоуказатели В. Б. Крысько. М.: Индрик, 2005. 903 с.
- Крысько В. Б., Прокопенко Л. В., Желязкова В., Ладыженский И. М., Пентковский А. М.* Славянорусский Пролог по древнейшим спискам. Синаксарь (житийная часть Пролога краткой редакции) за сентябрь-февраль. Т. 2. Указатели. Исследования. М.: Азбуковник, 2011. 855 с.
- Мушинская М. С., Мишина Е. А., Гольишенко В. С.* (изд.). Изборник 1076 года. Второе издание, переработанное и дополненное. Т. 2. М.: Индрик, 2009. 448 с.
- Пенкова П.* Речник-индекс на Синайския евхологий. София: Академично издателство „Марин Дринов“, 2008. 399 с.
- Петков. Г., Спасова М.* Търновската редакция на Стишния пролог. Текстове. Лексикален индекс. Т. 1–12. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2008–2014.
- Пичхадзе А., Макеева И.* Пчела. Древнерусский перевод. М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2008. 888 с.
- Пичхадзе А. А., Макеева И. И., Баранкова Г. С., Уткин А. А.* (изд.). «История иудейской войны» Йосифа Флавия. Древнерусский перевод. Т. 1–2. М.: Языки славянской культуры, 2004.
- Погорелов В.* (изд.). Чудовская псалтырь XI века. Отрывок Толкования Феодорита Киррского на Псалтырь в древнеболгарском переводе. СПб.: Имп. Академия наук, 1910. VI, 276 с.
- Северьянов С. Н.* Синайская псалтырь. Глаголический памятник XI века (Памятники старославянского языка 4). Петроград, 1922. VIII, 392 с.
- Симеонов сборник 2 – Симеонов сборник (по Светославовия препис от 1073 г.). Т. 2. Речник-индекс. Авторы: С. Богданова, В. Вълчанов, Ц. Досева, С. Иванов, Ц. Ралева, В. Желязкова, П. Янева. София: БАН, 1993. 219 с.
- Тасева Л.* Триодните синаксари в средновековната славянска книжнина. Текстологично изследване. Издание на Заххеевия превод. Словоуказатели (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 54). Freiburg i. Br.: Weiher, 2010. 823 с.

- Тихова М.* Старобългарското Учително евангелие на Константин Преславски (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 58). Freiburg i. Br.: Weiher, 2012. XCVII + 474 + 10 с.
- Тотоманова А.-М., Христов И.* Речник-индекс на словоформите в Бориловия синодик и придружаващите го текстове в ръкопис НБКМ 289. София: Графис, 2015. 211 с.
- Федер У.* Авва Анастасий Синайски. Въпроси и отговори. Т. 1. Увод и показалци. Т. 2. Текст. В. Търново: УИ „Св. св. Кирил и Методий“, 2011. 249 + 245 с.
- Христов И.* Гръцко-църковнославянски речник. Съставен от Иван Христов въз основа на Речника на църковнославянския език от архимандрит д-р Атанасий Бончев. Зографски манастир „Света гора“, 2019. 912 с.
- Христова-Шомова И.* Книга Йов с тълкувания в славянски превод (по Владиславовия препис от 1456 г., ръкопис № 4/14 от сбирката на Рилския манастир), София: Анубис, 2007. 495 с.
- Христова-Шомова И.* Драготин миней. Български ръкопис от началото на XII в., запазен като палимпсест в Драготиния Апостол (НБКМ 880). София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2018. 751 с.
- Христова-Шомова И.* Слово за Въведение Богородично от охридския архиепископ Теофилакт Български. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2019. 232 с.
- Aitzetmüller R.* Das Hexaameron des Exarchen Johannes. Bd. 7: Wortlistenverzeichnis. Graz: Akademische Druck- und Verlagsanstalt, 1975. IX + 515 S.
- Aitzetmüller R.* Des Hl. Johannes von Damaskus Ἐκθεσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως in der Übersetzung des Exarchen Johannes. Herausgegeben von L. Sadnik. Bd. 4: Index und rückläufiges Wörterverzeichnis zusammengestellt von Rudolf Aitzetmüller (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 17). Freiburg i. Br.: Weiher, 1983. 279 S.
- Aitzetmüller R.* Paraenesis. Die altbulgarische Übersetzung von Werken Ephraims des Syrers. Bd. 5. Index, Rückläufiges Wörterbuch, Faksimiles der Paraenesen aus den Handschriften F und S, die in den Handschriften P und Z fehlen. Herausgegeben von Rudolf Aitzetmüller (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 28). Freiburg i. Br.: Weiher, 1990. 662 S.
- Bobrinsky B., Παπαεωγγέλου Π., Meyendorf I., Χρήστος Π.* Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα. Τ. 1. Θεσσαλονίκη: Κυρομάνος, 1962. 762 p.
- Bogdan I.* Cronica lui Constantin Manasses. Traducere mediobulgară. Text și glosar. București: Socec & Co, 1922.
- Christians D.* Wörterbuch zum Gottesdienstmenäum für den Monat Dezember. Slavisch-griechisch-deutsch nach ostslavischen Handschriften des 12. und 13. Jahrhunderts mit einem Glossar griechisch-slavisch. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag, 2001. XIX, 363 S.
- Corpus Areopagiticum:* Das Corpus des Dionysios Areopagites in der slavischen Übersetzung von Starec Isaija (14. Jahrhundert). Bd. 2. Textausgabe; Bd. 3. Rekonstruktion der griechischen Übersetzungsvorlage; Bd. 4. Indices. Herausgegeben von S. Fahl, J. Harney, D. Fahl. (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 55, 56, 57, 59). Freiburg i. Br.: Weiher, 2011–2012. 1934 S.
- Cresci L. R., Delponte A., Skomorochova Venturini L.* I versetti del Prolog stišnoj. Traduzione slava dei distici e dei monastici di Cristoforo di Mitilene. Vol. 2. Mesi: gennaio, febbraio, marzo, maggio, luglio, agosto). Torino: Rosenberg & Sellier, 2002. 359 p.
- Cresci L. R., Skomorochova Venturini L.* I versetti del Prolog stišnoj. Traduzione slava dei distici e dei monastici di Cristoforo di Mitilene. Vol. 1. Mesi: settembre, ottobre, novembre 1–25, dicembre, gennaio 1–11, aprile. Torino: Rosenberg & Sellier, 1999. 322 p.
- Danova Ts.* John of Damascus' Marian Homilies in Mediaeval South Slavic Literatures (SLCCEE 36). München – Berlin: Peter Lang, 2020. 538 S.
- Delehaye H.* Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae e Codice Sirmondiano nunc Berolinensi, Bruxellis: Apud Socios Bollandianos, 1902. 1180 p.
- Kakridis Y., Taseva L.* Gegen die Lateiner. Traktate von Gregorios Palamas und Barlaam von Kalabrien in kirchenslavischer Übersetzung (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris, fontes et dissertationes 63). Freiburg i. Breisgau: Weiher Verlag, 2014. 521 S.
- Koch Chr.* Wort- und Formenverzeichnis des altkirchenslavischen Codex Assemanianus. Unter Mitwirkung von Eva-Maria Kintzel und Anke Schröder (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 48). Freiburg i. Br.: Weiher, 2000. 909 S.
- Maksimovich K. A.* Das byzantinische Syntagma in 14 Titeln ohne Kommentare in altbulgarischer Übersetzung: Slavisch-griechisch, griechisch-slavisch und rückläufiges (slavisches) Wortregister (= Forschungen zur byzantinischen Rechtsgeschichte 27). Frankfurt am Main: Löwenklau-Gesellschaft, 2010. XXX, 584 S.

- Meyer K.* Altkirchenslavisch-griechisches Wörterbuch des Codex Suprasliensis. Glückstadt und Hamburg: J. J. Augustin, 1935. 302 S.
- Sels L.* (ed.). Gregory of Nyssa. De hominis opificio. О образѣ чловѣка. The Fourteenth-Century Slavonic Translation. A Critical Edition with Greek Parallel and Commentary by Lara Sels. (= Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Reihe B: Editionen, Bd. 21). Köln – Weimar – Wien: Böhlau, 2009. 319 p. + Index. Slavonic-Greek and Greek-Slavonic. Version 1–09 (2009), <http://www.boehlau.at/download/159520/978-3-412-20605-5_Bonus.pdf> (20.05.2020).
- Septuaginta. Id es Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes edidit Alfred Rahlfs. Stuttgart. Deutsche Bibelgesellschaft, 1979. 941 p.
- Weiher E.* Die Dialektik des Johannes von Damaskus in der kirchenslavischen Übersetzung. Wiesbaden: Otto Harassowitz, 1969. 312 S.
- Weiher E.* Die Dogmatik des Johannes von Damaskus in der kirchenslavischen Übersetzung des 14. Jahrhunderts. Unter Mitarbeit von F. Keller und H. Miklas (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 25). Freiburg i. Br.: Weiher, 1987. 816 S.

СЛОВАРИ

- Срезн. III — Срезневский И. И. Материалы для словаря древнерусского языка по письменным памятникам. Т. III. Р–Я. СПб.: Типогр. Имп. Акад. наук, 1912. 1684 + 272 с.
- СлРЯ 26 — Словарь русского языка XI–XVII вв. Вып. 26. Гл. ред. Г. А. Богатова. М.: Наука, 2002. 278 с.
- ССС — Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков). Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. М.: Русский язык, 1994. 842 с.
- СтБР 2 — Старобългарски речник. Т. 2. О–Ѳ. София: Валентин Траянов, 2009. 1325 с.
- Mikl. — *Miklosich F.* Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum, Vindobonae: Guilelmus Braumueller, 1862–1865. 1171 p. (Nachdruck: Aalen, 1963).
- SJS 4 – Slovník jazyka staroslověnského. Т. 4 / Hl. red. Zde Hauptová. Praha: Academia, 1997. 1042 s.

ЛИТЕРАТУРА

- Богдановић Д.* Две редакције стиховног пролога у рукописној збирци манастира Дечана // Упоредна истраживања. 1975. № 1. С. 37–72.
- Василева Н.* Лексиката на Лествицата. Преславски и търновски превод. Варна: ИК Стено, 2002. 124 с.
- Добрев И.* XIV век — класицизъм или пракрити? // Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от международната конференция в София, 26–28 юни 2003. София: ГорексПрес, 2004. С. 17–26.
- Иванова К.* Зографският сборник, паметник от края на XIV век // Известия на Института за български език. 1969. № 17. С. 105–147.
- Иванова К.* Български, сръбски и молдо-влахийски кирилски ръкописи в сборката на М. П. По годин. София: БАН, 1981а. 576 с.
- Иванова К.* Текстологически проблеми на житийно-панегирическото наследство на Патриарх Евтимий Търновски // Богдановић Д. (Ур.) Међународни научни скуп „Текстологија средњовековних јужнословенских књижевности“, 14–16 новембра 1977 (= Научни скупови, 10; Одељење језика и књижевности, 2). Београд: САНУ, 1981б. С. 307–319.
- Иванова К.* Пролог // Д. Петканова (съст.) Старобългарска литература. Енциклопедичен речник. София: Петър Берон, 1992. С. 372–373.
- Иванова-Мирчева Д., Икономова Ж.* Хомилията на Епифаний за слизането в ада. София: БАН, 1975. 213 с.
- Йовчева М.* Новоизводният славянски Октоих по най-ранния препис в кодексите 19 и 20 от манастира „Св. Екатерина“ в Синай // Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от международната конференция в София, 26–28 юни 2003. София: ГорексПрес, 2004. С. 205–234.
- Йовчева М., Тасева Л.* Атонска книжовна реформа // Съст. Милтенова А. История на българската средновековна литература. София: Изток-Запад, 2008. С. 510–519.
- Кожухаров Ст.* Старобългарски проложни стихове // Литературна история. 1977. № 1. С. 44–56.

- Крысько В. Б., Мольков Г. А.* Языковые особенности Учительного евангелия Константина Преславского и его древнейшего списка // *Zeitschrift für slavische Philologie*. 2017. № 73/2. С. 331–395.
- Крючкова О. Ю.* Редупликация в аспекте языковой типологии // *Вопросы языкознания*. 2000а. № 4. С. 68–84.
- Крючкова О. Ю.* Редупликация как явление русского словообразования. Саратов: Изд. СГУ, 2000б. Использована в съкратен вид на сайта <<https://www.dissercat.com/content/reduplikatsiya-kak-yavlenie-russkogo-slovoobrazovaniya-istoricheskoe-razvitie-i-tipologiches>> (11.06.2020).
- Крючкова О. Ю.* Функции лексических единиц с аффиксальным удвоением в текстах XI–XIV вв. // *Вестник Волгоградского государственного университета. Сер. 2. Языкознание*. 2016. № 15/2. С. 62–68 <<https://l.jvolsu.com/index.php/ru/archive-ru/376-science-journal-linguistics-2016-t-15-2/glavnaya-tema-nomera/1326-kryuchkova-o-yu-funksii-leksicheskikh-edinits-s-affiksalmym-udvoeniem-v-tekstakh-xi-xiv-vv>> (11.05.2020).
- Крючкова О. Ю.* Влияние жанрово-стилистического развития русской письменной речи XI–XVII веков на словообразовательные процессы // *Жанры речи. Международный научный журнал*. 2018. № 2 (18). С. 96–103. <<https://zhanry-rechi.sgu.ru/ru/articles/vliyanie-zhanrovo-stilisticheskogo-razvitiya-russkoy-pismennoy-rechi-xi-xvii-vekov-na>> (11.05.2020).
- Мострова Т.* Препиcът на Лествицата на Йоан Климакс в мартенския том на Великите четимини на митрополит Макарий // *Abhandlungen zu den Grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij / Hrsg. von Ch. Voss, H. Warkentin, E. Weiher (Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 44)*. Freiburg i. Br.: Weiher, 2000. S. 209–240.
- Пеев Д.* Новые данные о времени и месте перевода Хроники Георгия Амартола // *Под ред. О. Л. Новиковой. Летописи и хроники. Новые исследования 2011–2012. М.; СПб.: Альанс-Архео*, 2012. С. 13–38.
- Пенкова П.* Свети Атанасий Александрийски (Велики). Трето слово против арианите. Изследване и издание на текста. София: Валентин Траянов, 2016. 543 с.
- Петков Г.* Стишният пролог в старата българска, сръбска и руска литература. Археография, текстология и издание на проложни стихове. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2000. 560 с.
- Пичхадзе А. А.* О происхождения славянского перевода Хроники Георгия Амартола // *Лингвистическое источниковедение и история русского языка 2001. М.: 2002. С. 232–249.*
- Попова Т.* Славянская рукописная традиция Лествицы Иоанна Синайского. Северодвинск: Нагибина О. Н., 2010. 372 с.
- Прохоров Г. М.* Автограф старца Исаяи? // *Русская литература*. 1980. № 4. С. 183–185.
- Рожанский Ф. И.* Редупликация. Опыт типологического исследования. М.: Знак, 2011. 256 с.
- Сводный каталог XIV: Сводный каталог славяно-русских рукописных книг, хранящихся в России, странах СНГ и Балтии. XIV в. Вып. 1. Москва: Индрик, 2002. 766 с.
- Уханова Е.* Описание рукописи ГИМ Син. 262 // *Тихова М. Старобългарското Учително евангелие на Константин Преславски (= Monumenta linguae slavicae dialecti veteris 58)*. Freiburg i. Br.: Weiher, 2012. С. LVI–LXXII.
- Христова Б., Караджова Д., Икономова А.* Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. Своден каталог. Т. 1, София: НБКМ, 1982. 365 с.
- Христова-Шомова И.* Перевод Книги Иова с катенами в среднеболгарских списках // *Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от международната конференция в София, 26–28 юни 2003*. София: ГорексПрес, 2004. С. 143–152.
- Fahl S., Fahl D.* Der slavische Übersetzer des Corpus areopagiticum als Sprachpfleger // *Преводите през XIV столетие на Балканите. Доклади от международната конференция в София, 26–28 юни 2003*. София: ГорексПрес, 2004. С. 287–308.
- Harnisch R. (Hrsg.)* Prozesse sprachlicher Verstärkung: Typen formaler Resegmentierung undsemantischer Remotivierung. Berlin – New York: De Gruyter, 2010. 383 S.
- Kakridis I.* Codex 88 des Klosters Dečani und seine griechischen Vorlagen. Ein Kapitel der serbisch-byzantinischen Literaturbeziehungen im 14. Jahrhundert (= *Slavistische Beiträge* 233). München: Otto Sagner, 1988. 362 S.
- Lehmann Chr.* Pleonasm and Hypercharacterisation // *Ed. by Booij G., van Marle J. Yearbook of Morphology 2005*. Berlin: Springer Netherland, 2005. P. 119–154.
- Matthes E.* Katalog der slavischen Handschriften in Bibliotheken der Bundesrepublik Deutschland. Wiesbaden: Harrassowitz, 1990. XXVI, 247 S.